

prikazi–recenzije

Book Reviews–Recensions

Ivan Koprek (ur.), *Poslovna etika i demografska politika*. Zagreb: FTIDI, 2017, 239 str.

24. veljače 2017. godine u organizaciji Centra za poslovnu etiku na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu održan je interdisciplinarni simpozij pod naslovom *Poslovna etika i demografska politika*. Na simpoziju se s različitih vidika raspravljalo o odnosu i vezama poslovne etike i demografske politike, a aktualna problemska područja o kojima se tematiziralo sabrana su u zbornik koji ovdje predstavljamo. Zbornik sadržava petnaest priloga, a glavna pitanja na koja se nastojalo ponuditi odgovore kreću se od toga utječe li ekspanzija populacije na ekonomska kretanja, pa sve do obiteljske politike i afirmacije populacijskih mjera.

U prvom prilogu Ivana Kopreka *Poslovna etika, održivi razvoj i demografska politika* autor raspravlja o nužnosti su–odnosa održivog razvoja na globalnoj razini i demografske politike te zaključuje da održivost predstavlja osiguranje životnog standarda za buduće naraštaje, pri čemu se ističe potreba da se ekonomski ciljevi (produktivnost, konkurentnost, gospodarski rast) optimiziraju uz poštivanje okolišnih faktora i socijalnih zahtjeva, koji prije svega uključuju humanizaciju rada, adekvatnu društvenu skrb, socijalnu pokretljivost i očuvanje kulturnog identiteta.

U drugom prilogu pod naslovom *Neka promišljanja o izradi demografskog*

programa Mate Babić raspravlja kako cilj ekonomske politike svake demokratske zemlje mora biti ostvarivanje maksimalnog blagostanja njezinih stanovnika, a nužni je uvjet za ostvarenje tog cilja puna zaposlenost proizvodnih čimbenika. Naime, da bi se omogućio demografski rast, mora se aktivno stimulirati proizvodnja rada jer »i imaoi rada trebaju moći živjeti od rada, jednako kao i imaoi kapitala« (str. 30), zaključuje Babić.

Maja Žitinski u prilogu *Demografskoj politici nedostaju inovativni pristupi suvremenim ekonomskim problemima* istražuje na koje se sve načine demografska politika može realizirati u strukturno nepovoljnom okruženju te u tom smislu nudi primjere u obliku inovativnih, institucionalnih inicijativa koje su polučile uspješne rezultate pozicionirajući se socijalno–zaštitnički uravnoteženo prema novonastalim pojavama u globalnoj ekonomiji, koja svima nameće rastuću nacionalnu zaduženost, daljnje osiromašivanje siromašnih te daljnje obogaćivanje bogatih.

Stipe Buzar i Borna Jalšenjak u prilogu *Politike zapošljavanja, demografija i poslovna etika* analiziraju problematiku politike zapošljavanja kod privatnih poslovnih subjekata te zaključuju da, s jedne strane, upravljačke i organizacijske znanosti pokazuju vrijednost multikulturalnog okruženja u tvrtkama, a s druge strane, tvrtke se može potaknuti na demografski heterogene politike zapošljavanja samo u skladu s načelom solidarnosti.

U prilogu *Demografija i prenapučenost* Josip Milić obrazlaže razne modele kojima se od najstarijih civilizacija pa sve do modernih društava nastojalo smanjiti broj stanovnika na Zemlji. Autor se snažno kritički osvrće na Malthusov koncept, prema kojem je čovjek tek jedan od niza proizvoda na tržištu čije razmnožavanje se treba strogo kontro-

lirati. Osim toga Milić također osuđuje razne eugeničke koncepte i moderne seksualne nastranosti, koje često pod paradigmatom „novih čovjekovih prava“ promoviraju negativne demografske pokazatelje i u službi su „kulture smrti“, a ne kulture života.

Autorica Mirjana Radan tematizira u istoimenom prilogu *Meduodnos ekonomije, zdravstvene skrbi i demografije*. Radan naglašava da dobra zdravstvena skrb, osim pravodobnog prepoznavanja zdravstvenog problema neplodnosti, učinkovite dijagnostike i suvremenog liječenja bolesti, odnosno stanja neplodnosti, zahtijeva mudru, pravednu i dobru raspodjelu materijalnih dobara za njezino provođenje uz zauzimanje ispravnog bioetičkog stajališta prema dostupnim reproduktivnim metodama.

Hrana i demografska politika prilog je Katice Knezović koji govori da je osnovna zadaća svjetske politike trajno osiguranje dostupnosti prehrane cjelokupnog čovječanstva, dokidanje gladi u svijetu uz očuvanje prirodnog okoliša te postizanje mira i solidarnosti među narodima. Upravo je *condicio sine qua non* održivog razvoja na Zemlji osiguranje hrane i opstanak svjetske populacije u nezagađenom i prirodnom okolišu, stoga je zadaća svih vlada preuzimanje odgovornosti za ukorjenjivanje upravo takvog stila života svim naraštajima.

Rabin Luciano Prelević i autorica Rozalija Bregović Pračić u prilogu *Plodite se, i množite...* (Post 1, 28) analiziraju planiranje i zasnivanje obitelji u Starom zavjetu. Vodeći se židovskom interpretacijom stiha: „Plodite se, i množite“, autori istražuju pozadinsku vrijednost Božje zapovijedi o imanju djece, te zaključuju kako je Bog tim riječima čovjeka zapravo blagoslovio, jer su djeca u židovskoj tradiciji najveće bogatstvo, i implicitno mu dao zadatak da se mora brinuti o cjelokupnoj Zemlji i o svim stvorenjima koja na njoj postoje.

Taras Barščevski u prilogu *Demografsko pitanje i Novi zavjet* raspravlja o pojmu „stanovništva“ i „naroda“ u Novom zavjetu te zaključuje kako Novi zavjet može predložiti neke odgovore na suvremena demografska pitanja. Riječ je o tome, smatra autor, da se preko novozavjetne eshatološke perspektive skrene pozornost na važnost konkretnog djelovanja u današnjici te da se pritom uračuna Bog i njegovo djelovanje na cjelokupnu ljudsku povijest.

U prilogu Mikolaja Martinjaka *Ranignosticizam o celibatu i radanju potomstva* autor raspravlja o gnostičkom poimanju seksualnosti te obrazlaže razliku između onih gnostičkih pisaca koji su odbacili prokreaciju i zahtijevali celibat i onih koji su apoložirali za ženidbu i radanje potomstva. Autor smatra da je ispravno razumijevanje te tematike ipak potrebno dublje poznavanje samih gnostičkih tekstova koji su sadržajno heterogeni i teološki polivalentni.

Lamija Alili u prilogu *Islamski pogledi na planiranje obitelji* istražuje značenje i ulogu braka u islamu te s njim povezano planiranje obitelji. Autorica naglašava da islam afirmira brak, te da su obitelj i potomstvo kao temeljne vrijednosti zaštićene šerijatom. Govoreći o ograničenju rađanja sprječavanjem začeca, Alili spominje da islam dopušta upotrebu kontraceptivnih sredstava (bilo prirodnih, bilo kemijskih), no poabačaj je, osim u slučajevima kad je život majke doveden u pitanje, nedopustivo i grješno djelo.

Agneza Dobrović u članku *Dobro je imati obitelj* raspravlja o suvremenom pogledu na obiteljsku zajednicu te o poteškoćama s kojima se današnja obitelj suočava. Autorica smatra da obitelj ima intrinzičnu vrijednost kako za društvo, tako i za narod u cjelini te da broj djece u obitelji treba biti slobodan izbor bračnih partnera koji prihvaćaju odgovorno roditeljstvo. Prema tomu, mjere

socijalne i populacijske politike trebaju biti usmjerene na zaštitu žena/majki od strane poslodavaca te na što lakše rješavanje stambenog pitanja i pitanja zaposlenosti mladih bračnih parova kako bi se na taj način umanjili učinci katastrofalne demografske slike koja prevladava u Republici Hrvatskoj.

U članku *Majka odgojiteljica i/ili hraniteljica* autorice Zrinke Gregov tematizira se položaj žene u suvremenoj obitelji. Gregov zaključuje da u postmodernom društvu žena i dalje drži tri ugla obitelji, no za razliku od prijašnjih vremena u kojima je žena imala samo ulogu majke i hraniteljice, treća generacija zaposlenih žena mora se, uz kućanske obveze, dokazivati na tržištu rada hvatajući korak s muškarcima. U redefiniранju uloge majke i žene, poslodavci će morati shvatiti da trebaju ulagati u takve programe ako na tržištu rada žele imati motivirane i produktivne zaposlene majke te dobre međuljudske odnose, smatra autorica.

Posljednji članak u zborniku nosi naslov *Istraživanje o stajalištima mladih u vezi s demografskom i obiteljskom problematikom* autora Ivana Burića. U istraživanju Burić iznosi (ne)znanstvene podatke Svjetskog saveza mladih Hrvatske, koji pokazuju da mladi prvo dijete u prosjeku imaju tek u 28. godini života, a prosjek željene djece je 2,8. Uzroke takvih rezultata treba tražiti u teškom položaju mladih, u otežanom i nesigurnom ostvarivanju poslovne karijere te u njihovu otežanom rješavanju stambenog pitanja. Sve to za sobom nosi posljednicu što kasnijeg stupanja u brak i smanjenja broja željene djece.

Kristina Polegubić

Darka Bilić, *Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz arhiva Franjevačkog samostana u Sinju*. Split — Zagreb: Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja — Franjevački samostan Gospe Sinjske — Institut za povijest umjetnosti, 2017, 163 str.

Knjiga Darke Bilić *Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz arhiva Franjevačkog samostana u Sinju* lijep je i jedinstven primjer vizualizacije i opisa pojedinih procesa i rekonstrukcija najvećeg Marijina svetišta na jugu Hrvatske. Vjerojatno je mali broj te vrste kompleksa u Hrvatskoj koji su tako dobro dokumentirani kao franjevački u Sinju, a za koji je u Franjevačkom samostanu sačuvano dvjestotinjak nacрта kojima se dokumentira njegov život kroz tri stoljeća. S arhivističke je strane ugodno primijetiti da je fond nacрта koji je bio predmetom analize ove knjige restauriran te je odgovarajuće dokumentiran i pohranjen. Od dvjestotinjak nacрта, koliko ih se čuva u fondu, otprilike trećina ih je restaurirana od strane restauratora Državnog arhiva u Splitu, a u ovoj je knjizi vrlo uredno reproducirano njih oko 45, čime se pruža prilika vizualnog praćenja izgradnje i promjena na franjevačkom kompleksu. Analizom arhivskoga gradiva nisu samo detaljno rekonstruirani procesi izgradnje crkve i samostana, nego su otkrivena i dosad nepoznata imena graditelja, inženjera i arhitekata.

Knjiga je rezultat suradnje Instituta za povijest umjetnosti — Centra Cvito Fisković, Samostana Čudotvorne Gospe Sinjske i Državnog arhiva u Splitu, a podijeljena je u više manjih poglavlja kojima se prate nastanak, izgradnja te preinake na Gospinu svetištu. U *Riječi urednika* (str. 7–9) Radoslav Tomić naglašava važnost franjevaca za dalmatinsku unutrašnjost te, naravno, za izgradnju Gospine crkve i franjevačkog samostana, a u *Uvodnim napomenama* (str. 11–13) autorica pojašnjava kontekst nastanka knjige,

suradnju koja je dovela do nje te donosi osnovne informacije o fondu nacrtu koji je njezinim predmetom. Klara Klarić, konzervatorica–restauratorica Radionice za konzervaciju i restauraciju papira Državnog arhiva u Splitu, u poglavlju *Konzervacija i restauracija nacrtu* (str. 15–18) opisala je oštećenja na nacrtima te način na koji su tekli konzervatorsko–restauratorski radovi na njima.

Glavni dio knjige počinje kratkim pregledom povijesti razvoja Sinja, sukoba s Mlecima i Osmanlijama te boravka franjevacu u Sinju (*Povijesni kontekst*, str. 19–24). Najveće poglavlje ove knjige nosi naslov *Izgradnja svetišta Gospe Sinjske prema nacrtima iz arhiva samostana* (str. 25–54). U njemu se prati povijest izgradnje svetišta od najranijih sačuvanih nacrtu do druge polovice 20. stoljeća. Naglašena je važna uloga mletačkog plemića Alvisa III. Sebastiana Moceniga, tada generalnog providura u mletačkoj Dalmaciji, a kasnije i dužda, u počecima izgradnje predmetnog kompleksa. Nacrti se analiziraju od najstarijih prema mladima te se atribuiraju autorima. Ponajveći dio nacrtu odnosi se na nacrtu te Bernarda Bernardija, arhitekta koji je zahvate na sinjskom svetištu izvodio od 1974. do 1976. godine. Vrijedni su i zanimljivi prijepisi dijelova pisama kao i važnijih tekstova s nacrtu, a povlači se i paralela s drugim crkvama na kojima su radili majstori koji su radili i u Sinju (primjerice G. Visaggio radio je, između ostalog, i na katedrali u Makarskoj).

Izgled crkvenog pročelja u 300 godina povijesti Svetišta (str. 55–68) poglavlje je u kojem se opisuju dvije glavne faze izgleda pročelja: od 18. do 19. stoljeća te od 1953. do danas. Pročelje nije pretrpjelo značajnije intervencije koje bi promijenile njegov izgled sve dok 1944. u bombardiranju saveznika nije znatno oštećeno. Darka Bilić vremenskim redom analizira što je tko radio na pročelju od 1953. do danas te zaključuje da

je zbog mnogih intervencija autorstvo nad današnjim pročeljem teško pripisati samo jednomu arhitektu. *Izgradnja zvonika* (str. 69–83) poglavlje je koje prati razvoj i izgradnju možda i najzanimljivijeg dijela tog kompleksa — zvonika. Njegova je, naime, izgradnja bila predviđena već početkom 18. stoljeća, ali je veći zvonik crkva Gospe Sinjske dobila tek u drugoj polovici 19. stoljeća. Autorica navodi, opisuje kontekst nastanka te analizira brojne, do sada javnosti nepoznate, prijedloge za izgradnju novog zvonika te ih atribuiru autorima (Andrija Perišić, Dujam Marcocchia, Giovanni Battista Antonio Inchiostri, Karlo Bartolotti s inženjerom Graziom) čije životopise također donosi u jednom elegantnom grafičkom rješenju uvlačenjem teksta životopisa i korištenjem manjeg fonta slova, pritom ne opterećujući tekst nepotrebnim opširnim fusnotama, a istovremeno ne utopivši životopise bezlično u glavninu teksta.

Izgradnja redovničkoga kora u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća prema projektu Bartolotti/Grazio opisana je u poglavlju *Preoblikovanje redovničkog kora* (str. 85–89), a duga povijest samostanskoga kompleksa u poglavlju *Pregled izgradnje samostanskih prostorića* (str. 91–108) čije je oblikovanje dovršeno tek početkom 21. stoljeća, iako su najstariji nacrti za oblikovanje tog dijela kompleksa nastali još davne 1702. iz ruke inženjera Antonija Benonija. To je ujedno dio kompleksa za koji je sačuvano nekoliko nacrtu, ali od kojih nijedan nije u cijelosti ostvaren i koji se zbog toga dosta sporo razvijao. Jednako tako nikada nije realizirana većina zahvata kojima bi se naglasio i prostor u blizini crkve i samostana (a ne samo franjevački kompleks), iako je to bio cilj nacrtu i projektanata od samog početka. O tome autorica piše u poglavlju *Samostan kao polazište za urbanističko oblikovanje Sinja* (str. 109–112).

Fond nacрта Franjevačkog samostana čuva i druge nacрте objekata u čijoj su organizaciji izgradnje sudjelovali sinjski redovnici (Vinjani, Stablina), kao i projekt za izgradnju franjevačkog samostana uz crkvu Gospe od Pojišana u predgradu Splita, koji nikad nije realiziran jer su se franjevci vratili u Sinj. O tim je nacrtima riječ u poglavlju *Ostali nacrti* (str. 113–114). Poglavlje *Važnost nacрта pohranjenih u samostanskom arhivu* (str. 115–118) pokazuje kako su franjevci pažljivo planirali svaki zahvat, angažirajući više stručnjaka i dajući izraditi više projekata, kako bi se našlo najprikladnije rješenje, a za izvedbu bi se obračali provjerenim ljudima za koje su znali da imaju iskustva. Međutim, nacrti pokazuju i kako je u 20. stoljeću vidljiv odmak od takve prakse, te da se projekti vrlo brzo realiziraju, ali ne donose uvijek najbolje rezultate.

Katalog nacрта (str. 119–130) donosi popis od 195 nacрта, a pri opisu pojedinog nacрта obično su navedeni naziv/opis nacрта, autor, nadnevak i dimenzije.

U *Pogovoru urednika* (str. 131–133) fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić piše o putu, progonstvima i vraćanjima sinjskih fratara te ukratko o početcima niza „Knjižnica zbornika *Kačić*“ — monografije, dokumenti, grada.

Pri kraju knjige nalaze se *Literatura* (str. 135–141), sažetak na talijanskom jeziku (str. 139–141), sažetak na engleskom jeziku (str. 143–145), *Kazalo osobnih imena* (str. 147–149), *Kazalo zemljopisnih naziva* (str. 151–153), navedena su *Izdanja zbornika „Kačić“* u osam skupina (I. Zbornik „Kačić“; II. Knjižnica Zbornika „Kačić“ — monografije, dokumenti, grada...; III. Niz „Tragovi“; IV. Niz ponovljenih izdanja „Mala knjiga“; V. Glazbeni niz „Nova et vetera“; VI. Niz „Riječ“; VII. Zajednička izdanja; VIII. Izvan nizova) (str. 155–160) te se donosi životopis Darke Bilić (str. 161).

Ivanka Magić Kanižaj

Tomislav Žigmanov (ur.), *Misaona popudbina Tome Vereša: Zbornik radova s međunarodnog filozofsko–znanstvenog skupa (14.–16. prosinca 2012.)*. Subotica: Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata, 2016, 239 str.

Međunarodni filozofsko–znanstveni skup *Misaona popudbina Tome Vereša* održan je prigodom desete obljetnice smrti tog uglednog svećenika dominikanca, filozofa, teologa, prevoditelja, promicatelja dijaloga između kršćana i marksista, te istražitelja i vrednovatelja svoje zavičajne kulture i povijesti. Skup je organiziran u suradnji triju institucija iz Subotice: Subotička biskupija, Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata i Otvoreno sveučilište.

Zbornik je tematski podijeljen u četiri cjeline. Nakon predgovora urednika Tomislava Žigmanova, Ivan Armanda predstavio je Tomu Vereša u članku *Dr. fr. Tomo Vereš (1930.–2002.) — prikaz lika i djela*. Prikaz je temeljen na izvornoj arhivskoj građi i literaturi. U prvom je dijelu iznesen životopis Tome Vereša, u drugom pregled njegova znanstvenog i spisateljskog rada, a u trećem pregled i popis fonda *Tomo Vereš* u Arhivu Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu.

U Drugoj cjelini predstavljeni su filozofsko–teološki prinosi Tome Vereša. Hrvoje Lasić u članku pod naslovom *Tomo Vereš — promicatelj i zagovornik filozofsko–teološkog dijaloga: Uloga i značenje vjere u filozofsko–teološkom dijalogu* proučava Verešovo poimanje naravne i nadnaravne dimenzije čovjeka, njegove tjelesne i duhovne potrebe, smisao i svrhu postojanja i dr. Vereš je istinski pobornik međuljudskog dijaloga jer se samo kroz dijalog mogu misli i osjećaji priopćiti drugomu i obratno. Potom slijedi članak Mladena Milića *Neke od mogućih poteškoća u dijalogu između razuma i vjere*. Polazište je slu-

šanje kao prva i temeljna pretpostavka dijaloga. Autor analizira poteškoće u dijalogu razuma i vjere. Treći članak u ovoj cjelini je *Bog i dijalog u filozofskoj misli Tome Vereša* autora Marjana Ostrogonca. Članak obrađuje dvije teme (Bog i dijalog) koje su preokupirale i usmjeravale misaoni put Tome Vereša. Četvrti je članak *Govor o Bogu: prevodilačke kušnje Tome Vereša* Jasne Šakota–Mimica. Prikazan je Verešov karakter studioznog i predanog prevoditelja latinskih tekstova. Peti je članak Tomislava Vukovića „*Contradictio in terminis*“ — upozorenje Tome Vereša o Aristotelovoj i Akvinčevoj krivo prevodenoj sintagmi „nepokretni pokretač“. Autor objašnjava Verešovu argumentaciju za prijevod „nepokrenuti pokretač“ te donosi pregled uporabe oba naziva među određenim filozofima s područja bivše države. Šesti je članak *Budućnost Verešovog djela: Hrišćansko bogoslovlje i filozofija nauke* autora Mihaila Smiljančića. Propituje se traganje Tome Vereša za novom sintezom koju može pružiti teologija uzimajući u obzir nova znanstvena dostignuća i njihove teorije.

Treća cjelina nosi naslov *Karl Marx i dijalog u Verešovom djelu*. Alpar Losoncz u članku *Dosad je dijalog samo različito tumačen a treba ga transformisati* opisuje Verešovo nastojanje da uspostavi dijalog između kršćanstva i marksizma pronalazeći zajedničke poveznice između njih. Drugi članak *Geneza Marxova ateizma: Jedan pogled iz kuta Tome Vereša* autora Stjepana Radića obrađuje problem Marxova pristupa religiji oslanjajući se na Tomu Vereša. Prepoznate su tri faze Marxova ateizma. Prva je faza mladenačkog sanjarenja i bunta protiv svih oblika transcendencije, druga je prijelaz na spekulativno–racionalističku kritiku religije te treća faza „prijelaza s kritike bogova na nebu ka kritici bogova na zemlji“. Treći članak *Verešova dijaloška ontologija* autora Dragana Prole

analizira misao Tome Vereša u okolnostima komunističke Jugoslavije koja nije bila naklonjena katoličkim misliocima te njegovu otvorenost prema onima koji su drugačije mislili. Četvrti je članak *Dijalogom ka horizontu čovečnosti* autora Boška Kovačevića, u kojem se pobliže promišlja o svedremenosti dijaloga koji je potreban kao način svakidašnjeg života, a ne tek zahtjev koji je postavljen u određenom povijesnom trenutku.

Četvrta cjelina obuhvaća djelo Tome Vereša i Bački zavičaj. Katarina Čeliković u članku *Tome Vereš u zavičajnom tisku* donosi pregled radova Tome Vereša te radova o njemu koji su objavljeni od sedamdesetih godina 20. stoljeća na hrvatskom i mađarskom jeziku. Drugi članak *Značajke i značenje Verešove polemike sa Sekulićem na stranicama Marulića početkom 1990–ih godina* autora Slavena Bačića obrađuje antologijsku polemiku Tome Vereša i Ante Sekulića, koja je vođena 1990. i 1991. godine. Ona se može smatrati ključnom u istraživanju povijesti bačkih Hrvata. Treći članak *Doprinos Tome Vereša historiografiji o Bunjevcima na primjeru monografije o Bunjevačko pitanje danas* autora Stevana Mačkovića donosi prosudbu ideja koju je Vereš iznio u monografiji pod vidom dometa historiografije o Bunjevcima. Četvrti članak, ujedno posljednji u cjelini i zborniku, *Verešov odnos prema bunjevačkom pitanju* autora Tomislava Žigmanova opisuje historigrafski pristup tumačenju pripadnosti Bunjevaca hrvatskomu nacionalnomu korpusu.

Izdanje zbornika potrajalo je zbog nedostatka resursa, ali radi važnosti za Hrvate u Vojvodini raduje nas da se i to ostvarilo.

Zvonimir Marinović